

לענין הלכה

הערות מעשיות בחלי תענית ציבור ובין המצרים

גליון זה מודפס לעורר לב המעיין בלבד ולא לסמוך עליו למעשה גליון 376

ליל תענית ציבור

להתנות לפני שינת עראי כליל התענית

ע' שו"ע ס' תקסד (סעי' א) שאם ישן בליל התענית אינו יכול לאכול אלא אם כן התנה לאכול או לשתות וע' ברמ"א שכתב דהיינו רק אם ישן שינת קבע.

וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק ג) והנה המחבר סתם דבריו משמע דס"ל אפילו ישן בתוך הסעודה ג"כ שוב אסור לאכול ולגמור סעודתו כשניעור משנתו וכמו שמסיק בב"י אבל כמה אחרונים הסכימו דאם ישן בתוך הסעודה מותר לגמרה אח"כ כיון דמתחלה היה דעתו לאכול עוד. ומ"מ המחמיר על עצמו בזה קדוש יאמר לו. עכ"ל

ומבואר במ"ב שאפילו הישן שינת עראי בליל התענית טוב לכתחילה להתנות שרוצה לאכול או לשתות עוד (וכדעת השו"ע).

שתייה לאחר שינה: וע' ברמ"א (שם) דיש אומרים דבשתייה אין צריך תנאי, דמסתמא דעתו של אדם לשתיה אחר השינה, והוי כאילו התנה. וכתב המ"ב (שם ס"ק ו) בשם האחרונים דלכתחלה ראוי להחמיר ולהתנות אף לשתיה כדעת המחבר אכן אם רגיל לשתות אחר השינה אי"צ להתנות.

בני ספרד: כתב בשו"ת אור לציון (ח"יג פרק לא הערה ב) אף שלהרמ"א אין צריך להתנות כדי לשתות מכל מקום בני ספרד אין להם להקל בזה, כיון שלדעת מרן צריך תנאי אף על שתייה בלבד.

תנאי בפה: תנאי זה כתב בשו"ת אור לציון (שם תשובה ב) שבתענית ציבור יש להתנות דוקא בפיו, אולם בתענית יחיד שקיבל על עצמו די אם יתנה במחשבתו. וע' בס' קרא עלי מועד (פ"א) בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל שלכתחילה יתנה בפה, אבל מדינא משמע דמועיל אף בלב, שהרי כתבו הפוסקים שהדבר תלוי "בדעתו". וכן הביא בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל דמסתבר דמהני תנאי במחשבה עכ"ד.

אכילה לפני עלות השחר: ע' מ"ב (ס' פט ס"ק ה) שאין להתחיל לאכול אכילת קבע (יותר מכביצה^א) תוך חצי שעה סמוך לעלות השחר. וע' ארחות רבינו (ח"יב עמ' קסב בשם החזון איש) שהיה אומר צום למקורביו שיעשו תנאי ויקומו לפני עלות השחר ויאכלו טרם חצי השעה לפני עלות השחר, וזמן עלות השחר הוא כמובא בלוח א"י עכ"ד ע"ש. [בענין בשר ויין בליל התענית ע' מה שכתבנו בגליון של עשרה בטבת].

רחיצה וכיבוס בי"ז בתמוז

מן הדין מותר לרחוץ בג' צומות [ורק בט"ב אסור] ועכשיו אין

^א ע' אשי ישראל פ"ג סעי' כו דהיינו דוקא באכילת פת או פת הבאה בכיסנין, אבל תבשיל העשוי מחמשת מיני דגן וכן פירות ומיני מתיקה מותר אפילו בכמות מרובה (ע"פ המ"ב ס' רלב ס"ק לד).

^ב וע' בה"ל רס"י פט ששיעור עלות הוא 72 דקות לפני הנץ, ועכ"פ לענין אכילה חצי שעה סמוך לעלות השחר יש מקום להקל בזה (קרא עלי מועד).

^ג ע' מ"ב ס' תקנ ס"ק ו ושער הציון (שם) שבעל נפש יחמיר (כשיטת הרמב"ן) בכל ד' תעניות לנהוג בכל העינויים כמו בתשעה באב ויפסיק מבעוד יום, ויש מגדולי ההוראה שעשו פשרה שאף שאין נוהגים להחמיר מכל העינויים ולהפסיק מבעוד יום, ראוי עכ"פ להימנע מבשר ויין בליל התענית. ויש לדון במי שרגיל לאכול בשר ויין בסעודת מלוה מלכה האם לשנות מנהגו בליל התענית (וע' ארחות רבינו בענין סעודת בר מצוה בליל תענית).

נוהגין לרחוץ בחמין אבל בצונן מותר אפילו כל הגוף, ופניו ידיו ורגליו מותר אף בחמין (ע' שו"ע ס' תקנ סעי' ב ושער הציון ס"ק ח). ומשמע דהכי נקטינן וכ"כ הגר"ח קניבסקי זצ"ל (קרא עלי מועד פ"א). וע"ע בשו"ת אור לציון (ח"יג פכ"ה סוף הערה א). והנה בבה"ל (רס"י תקנא) כתב "ואפשר דיש להחמיר ביי"ז בתמוז ועשרה בטבת כמו מר"ח עד בהתענית", ומקורו בפמ"ג בשם א"ר. ובדע"ת (שם ס"ב) השיג עליו והוכיח שיש טעות דפוס בא"ר בזה וא"כ אין מקור לחומרא זו, וגם בשונה הלכות העיר כן (דין לח).

מותר לכבס בי"ז בתמוז גם לדעה זו: ע' חוט שני (שבת ח"ד עמ' שפא) שגם הפמ"ג ובה"ל לא החמירו אלא בדברים האסורים מדינא מר"ח כגון מה שממעטים במשא ומתן ובבנין של שמחה, (ע"ש בבה"ל על שו"ע מר"ח) אבל דברים שנאסרו מדינא רק בשבוע שחל בו ת"ב אע"פ שנהגו להחמיר בהם מר"ח (כגון כיבוס וגיהוץ כו') אי"צ להחמיר בהם ביי"ז בתמוז וי' בטבת, [תדע דהפמ"ג ומ"ב התירו לרחוץ בתעניות אלו אע"פ שמחמירים בזה מר"ח עד ט"ב] ראה ס' קרא עלי מועד (פ"א סעי' יב).

ריקודים ומחולות בבין המצרים

אסור לעשות ריקודין ומחולות מיי"ז בתמוז ואילך (מ"ב ס' תקנא ס"ק טז).

לנגן בכלי שיר: וכן אסור לנגן בכלי שיר (כן מבואר בפמ"ג ובה"ל שם ס"ב ד"ה ממעטים וכף החיים (ס"ק מ) בשם עוד אחרונים וכן בשו"ת מנחת יצחק (ח"א קיא, ד)).

ריקודין ומחולות בסעודת שבע ברכות

נחלקו גדולי ההוראה אם מותרים בריקודים ומחולות:

י"א רק שירי פה: דעת הגר"ש וואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי ח"יג סוס"י קנ"ז) שאין לעשות בשבע ברכות רק שירי פה - שירי מצוה כנהוג. וע' בס' ארחות רבינו (ח"יב ס' יג) דכתב בשם הגר"י קניבסקי זצ"ל שלא מצא בזה איסור בפוסקים ומ"מ אמר שלא לעשות ריקודים ומחולות ע"ש. ובשו"ת שרגא מאיר (ח"יב, י"ג) הוכיח לאיסור ע"ש.

י"ב שמותר לרקוד בלי כלי זמר: וכתב בס' מועדים וזמנים (ח"יח, שלי"ח) ששמע שנחלקו בזה גדולי תורה ולא הכריעו וסיים ונראה דיש להימנע מזמרה בכלי שיר אפילו בשמיעה מטייפ רק בשירה וריקוד לבד עכ"ל. ובשו"ת משנה הלכות (ח"יו, ק"ט) נשאל אם מותר לעשות ריקודין ומחולות בשבע ברכות בבין המצרים (ולענין כלי זמר לא נזכר שם) וכתב שם השואל שהגר"מ פיינשטיין זצ"ל התיר, והשיב שם בעל משנה"ל דלדעתו היתר גמור הוא בלי שום פקפוק ומותר לכל הקרואים שם לעשות ריקודים ומחולות.

ובס' אבני ישפה (ח"א סוס"י קי"ג) כתב בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל דריקודין ומחולות מותר אבל בכלי זמר אסור משום שלא רגילים תמיד בסעודת שבע ברכות והוי כמזלזל בבין המצרים עכ"ד. וביאור הגר"ש אלישיב זצ"ל דהחתן והכלה מותרים לרקוד כיון שזה הרגל שלהם שהתחילו בזמן היתר, ושאר המסובים חייב לשמחם, ולכן מותר מה שרגילים תמיד (הרמ"ד ליון שליט"א).

לשיר כפה במקום מצוה בבין המצרים

ובתשעת הימים

ע' בשדי חמד בין המצרים (א סעי' י) שכתב לשורר ולנגן כפה בסעודה שאינה סעודת מצוה היה נראה בעיני דשפיר דמי, ורק

הכאת תלמידים בנים או חברים בימי המצרים

ובשו"ע שם "ולא יכו התלמידים בימים ההם".
ובמ"ב ס"ק קג ד"ה ולא יכו התלמידים מפורש במדרש דאפילו ברצועה יש לזהר". וי"א שזה רק באותו זמן בין 4 ל 9 שעות (לבוש, **סידור היעבץ, ליקוטי מהרי"ח**). ובהל' חג בחג (בין המצרים עמי לב) כתב "צריך לזהר בימי בין המצרים שלא להכות התלמידים או הילדים ואפילו לחברים, ואף מכות קלות, ובפרט בין די' שעות לט"ו שעות היום".

הליכה בין חמה לצל

כתב **המ"ב** (שם) וכן יזהרו בימים אלו שלא לילך בין חמה לצל פ' אין ללכת על הקו שבין חמה לצל (הגרי"י **שוב שליט"א** בשם גדולי הפוסקים), ולכן בקל אפשר לזהר בזה. [ועי' בס' **קרא עלי מועד** עמ' כד שכתב לכאורה צ"ע דכל אחד ההולך ברחוב שיש שם צל של בנינים ואילנות וכדומה בעל כרחו עובר בין חמה לצל והאיך אפשר לקיים דין זה? והגרי"ח **קניבסקי זצ"ל** השיב - מסתמא הכוונה בהולך כסדר בשביל שהוא בין חמה לצל ולא במשהו עכ"ל].

תיקון חצות בבין המצרים לאחר חצות היום

להתאבל כחצי שעה: כתב **המשנה ברורה** (ס' תקנא ס"ק קג) "ובכוונת האר"י כתב שיתאבל בימים ההם אחר חצי היום ויבכה כמו חצי שעה. עכ"ל (ומקורו **במג"א** (שם ס"ק מה) **ובאר היטב** (שם). וכן נהג **החפץ חיים** (שיחות החפץ חיים עמ' יט").

וכתב **בקינור שו"ע** (קכב ס"ק א) "ראוי לכל ירא שמים לעשות תיקון חצות בכל יום לאחר חצות היום".

והובא **מהגרא"ל שטיינמן זצ"ל** "ראוי לאברכים לומר 'תיקון חצות' בצהרים, כמו שכבר מוזכר **במשנה ברורה**". ואמר לצלם 'תיקון חצות' ולחלק, ואף על שולחנו היה מונח אז כל התקופה 'תיקון חצות' (**כאיל תערוג** מכתבי **צדיק בתמר**).

ובהזמנות אחרת אמר שאם את המיינום הזה לא נעשה לומר 'תיקון חצות' לפחות בבין המצרים, אם כן כיצד נוכל להגיע לאבלות. גם ביום שיש כ"ז תמוז תשע"ז, נשאל מנכדו האם יש ענין לומר תיקון חצות כמובא במשנה ברורה. והשיב בודאי ראוי לעשות כן, וכן אני נהגתי כל השנים, רק בזמן אחרון איני עושה מפני חולשת כוחי. והוסיף אחד מבני ביתו שהרבה פעמים היה מעורר על כך את האברכים לומר כן, וכן הזכיר זאת בשיעורים בשנים קודמות (הו"ד בגליון **הפרשה המחכימה** פ' פינחס תשי"פ ע"ש עוד מר"מ).

תיקון חצות בבין המצרים בשנת השמיטה

כתב **הכף החיים** (ס' תקנא ס"ק רכד) כי גם בשנת השמיטה שאין אומרים תיקון רחל בארץ ישראל, בבין המצרים אחר חצות היום יש לאומרו (משום התעוררות הדינים והתאבלות על החורבן) וכמו שנוהג כל דיני התאבלות על החורבן בשנת השמיטה גם זה נוהג. (והו"ד **בקונטרס תיקון חצות להגר"ש דבלציקי זצ"ל** (עמ' יז)).

לתרומות הערות והארות – 0533163916
 נא להשאיר הודעה

(משה יחיאל הרסקין - מודיעין עילית)

ניתן לקבל הגיליון במייל: g089285647@gmail.com

וכן הגיליון 'ללמוד ולקיים' על סדר הדף היומי

"קו בארבע אמות" 0722-549-661

דף היומי: ענינים מעשיים - שולחן 1,2

שיעור יומי על עניני חו"מ בשולחן 6,8

^ה ודעת הגרי"ח קניבסקי זצ"ל (תורת המועדים ס"א אות ב') שמסתימת השו"ע משמע שבכל סוגי הכאה אסורים. ובא"א מבוטשאטש שם כ' נראה דוקא הכאה במקום סכנה נגד איברים פנימיים אך ע' מה שהעיר בזה בס' קרא עלי מועד עמ' כה העי' כב.

^י ע' מדרש איכה פרשה א' ס' ל' דמבואר דאף לחבירו אין להכות, ובלבוש כתב דאפילו לבנו לא יכה.

^ז החפץ חיים נהג לומר תיקון חצות אחר חצות היום בימי בין המצרים, אף שבשאר ימות השנה לא הקפיד על הנהגת המקובלים שהביא לעיל (ס' א ס"ק ט) לומר כל לילה תיקון חצות (כל כתבי הח"ח, שיחות ח"ח עמ' יט). אמנם שפך לבו לפני יוצרו לפעמים לפני אור היום וכו' (ע' סוף ס' כל כתבי הח"ח מדרכי אבי זצ"ל אות ס' מעדות בנו).

^ח יש לציין שבתיקון חצות במשך השנה ראה לשונו (ס' א סע' ה): "אם אפשר לו להשכים ולומר תיקון חצות מה טוב", ומבואר דתיקון חצות ביום בבין המצרים הוא יותר חיובי.

על ניגון בכלי שיר אני מוחה בימים אלו וכו' ולא עלה על ליבי לאסור שירה בפה, אחר כך הביא דעת **המשא חיים** שמדבריו משמע שמחמיר וצייד שם דאפשר לדחות הראיה ע"ש.

בסעודת בר מצוה: כתב **בקובץ תשובות** (ח"ג סוסי"י ל"ה) שיש מקום להתיר בבין המצרים לזמר שירי קודש בפה [אבל בלא כלי זמר ומחולות].

ברית מילה: כתב בס' **ישא יוסף** (או"ח ח"ג ס' קל"ט) בשם הגרי"ש **אלישיב זצ"ל** דבמקומות שנהגו לשיר, מותר לשיר בפה אף בתשעת הימים.

הנחת תפילין: מי שהתחיל להניח תפילין בחיידר ונוהגים שם ליתן מזונות ולשיר, אפשר לשיר (**תורת המועדים** (שם)).

סעודת אירוסין [הנקרא בזמנינו **תנאים**]: מותר לשיר בפה (**תורת המועדים** שם בשם הגרי"ש **אלישיב זצ"ל**, והביא דבכל סעודת מצוה יש למעט במה שרגילים תמיד). וכן **בהליכות שלמה** (עמ' תיב) יש למעט בשירה אבל אין לרקוד.

לשיר לחתן המתארס בישיבה: דעת הגרי"ש **אלישיב זצ"ל** שאם רגילים בכך בכל חתן מותר לשיר, אלא מ"מ ימעטו בשירה (ע' **תורת המועדים** (שם)).

ועי' **בהליכות שלמה** (שם) דאין לשיר במחיאית כפים וכדומה כנהוג שלא לבא לידי ריקוד עכ"ד. וכן בס' **קרא עלי מועד** (פ"ב הע' יב) בשם הגרי"נ **קרליץ זצ"ל** דמותר לשיר לחתן המתארס בבין המצרים ולא לרקוד. ואחר ר"ח אב מן הראוי שלא לשיר לחתן בקבוצה גדולה אלא ישירו לו פעם אחרת עכ"ד. מאידך הגרי"ח **קניבסקי זצ"ל** הורה שאין זה נקרא סעודת מצוה ואין היתר לשיר (**תורת המועדים** (שם)).

שיר לילדים כדי לנהל גן וקיטנה: אם יש צורך בשביל לנהל את הגן והקיטנה לשיר להם **ולהשמיע להם מוזיקה** ונגינה ובלי זה יהיה קשה לנהל את פעולות הקיטנה יש להקל בזה (וראה לזה במה שהתירו מושבי ספינות או מושבי בקרים שאינו אלא לזרז במלאכתם ס' תקס סע"י ג) [**אמת ליעקב** עמ' רכ"ד הע' 508 (ע' ס' **תורת המועדים** (שם))].

בנסיעה ובטלפון: כשמשמיעים ניגונים במהלך נסיעה באוטובוס אין צריך לאטום אוזניו, וכן מותר להתקשר לטלפון שמשמיעים שם ניגונים עד שעונים [הטעם בכל זה שאינו מתכוון ליהנות מזה - **תורת המועדים מהגר"ח קניבסקי זצ"ל**].

סעודת סיום מסכת: מצוי שבסוף שנת הלימודים שמסיימים מסכת בימי בין המצרים. וכתב בס' **קרא עלי מועד** (פ"ב הע' יב) בשם הגרי"נ **קרליץ זצ"ל** דמותר לשיר לכבוד הסיום אבל לא לרקוד וגם לא להפליג בשירים עכ"ד.

מסיבת פרידה: בענין לעשות "מסיבת פרידה" בתשעת הימים לבחור שעובר ישיבה אחרי ט"ב. וכן מצוי שעוברים דירה בבין הזמנים (לקראת שנת הלימודים החדשה), וכן בני חו"ל שחוזרים לחו"ל. ויש לעיין אם מותר לערוך בתשעת הימים או בבין המצרים. והשיב הגרי"נ **קרליץ זצ"ל** שבשבת מותר (ס' **קרא עלי מועד** (שם)). והוסיף שאף בזה מותר לשיר רק באופן שיהא ניכר שעיקר השירה היא בשביל שבת. ונשאל האם מותר לעשות מסיבה בימי החול בבין המצרים אם יעשה אחד סיום, והשיב: רק אם מזדמן אז הסיום ולא לעשות מיוחד לכך עכ"ד.

הכנסת ספר תורה: עוד כתב בס' **ישא יוסף** (שם) שכדאי לדחות ולא לעשות בתשעת הימים ע"ש. ועי' **בתורת המועדים** (ס' תקנא עמ' קיג), שהביא עובדא (בבין המצרים) שכבר קבעו לעשות הכנסת ס"ת משום יא"צ של התורם והגרי"ש **אלישיב זצ"ל** אמר שיש להתיר לשיר אפילו עם תזמורת.

ללכת יחידי

כתב **השו"ע** (ס' תקנא ס' יח) ע"פ המדרש באיכה "צריך לזהר מ"יז בתמוז עד תשעה באב שלא לילך יחידי מארבע שעות עד תשע שעות (משום שבהם קטב מרירי שולט) **ובמ"ב** (שם ס"ק קב ד"ה מארבע שעות עד תשע שעות) "היינו מסוף ארבע שעות עד סוף תשע. [בערך 10.20 בבוקר עד 16.15 אחה"צ]. עכ"ד ודוקא בהולך חוץ לעיר אבל בתוך העיר מותר. (**א"א מבוטשאטש**, והעתיקו בס' **ארחות חיים וליקוטי מהרי"ח וכ"כ בערוך השולחן** סל"ט וכן **בדינים והנהגות חזון איש**).

אך בשו"ת **התעוררות תשובה** (ס' שמח) כתב שכונת המדרש שבימי בין המצרים בשעות אלו אין ללכת יחידי אפילו בתוך העיר אא"כ הולך לדבר מצוה (משום שומר מצוה לא ידע דבר רע) ע"ש.¹

¹ שלגבי הליכה בדרך בחוץ לעיר כבר נאמר במשנה באבות (פ"ג מ"ד) שבכל השנה המהלך בדרך יחידי הרי זה מתחייב בנפשו.